

## **Ekonomernas kåranda bäddade för den finansiella krisen**

**MARIA-PIA BOETHIUS & BO ROTHSTEIN**

DN-Debatt 1/3 1993

När Gunnar Sträng lade fram sin sista statsbudget år 1976 var han oroad. Skälet var att underskottet jämfört med året innan hade ökat från 3 till 12 miljarder. I den sedvanliga diskussionen om budgeten på Nationalekonomiska föreningen hävdade han att man framöver måste se till att det återigen blev balans i statens finanser. Den gamle folkhushållaren hade en både enkel och som det visat sig riktig bild av problemet - nämligen att den som gör av med sina egna pengar bestämmer själv, medan för den som gör av med lånade pengar bestämmer förr eller senare kreditorerna.

I den efterföljande debatten på Nationalekonomiska föreningen närmast hänade företrädare för det nationalekonomiska etablissemanget honom för hans försiktighet. Man hävdade att Sträng levde kvar i en för keynesiansk värld och att hans farhågor för statsfinanserna var helt obefogade. Diskussionen, som återfinns i Nationalekonomiska föreningens tidskrift Ekonomisk Debatt, visar hur en enig ekonomkår ansåg att statsfinansiella budgetunderskott var en ickefråga.

Därmed var marken beredd. I och med den tredje borgerliga budgeten hade budgetunderskottet ökat med nästan 300 procent, från 12 till 44 miljarder. Som ekonomiminister från 1976 fick Gösta Bohman carte blanche från de ledande nationalekonomerna för raseringen av statsfinanserna och det slutade 1982 med ett underskott på närmare 90 miljarder. Det budgetunderskott som vi har i dag motsvarar i inflaterade kronor i stort sett den nivå som skapades av den första borgerliga regeringen 1976-1979.

De ekonomer som i dag anklagar landets politiker, fackföreningarna, jämställdhetspolitiken, valsystemet, grundlagen och i största allmänhet folkets ohemula krav för att ha skapat budgetunderskottet kastar sten i glashus. Är det någon kår som stått för den intellektuella grunden för dagens statsfinansiella problem så är det just den nationalekonomiska professionen.

I vår artikel (DN Debatt 27/12) om den offentliga sektorns framtid vände vi oss mot två håll. Dels mot de företrädare för den offentliga sektorn som menar att inga större förändringar behöver göras och som fram tills nu motsatt sig försök att nå ökad effektivitet genom införandet av till exempel konkurrens i offentlig serviceproduktion. Dessa hotar i själva verket det folkliga stödet för den offentliga sektorn. Om kvaliteten

forsätter att gå ner på grund av den kombinerade effekten av besparingar och utebliven rationalisering, kommer en stor del av befolkningen att inte längre vilja nyttja dess tjänster. De mera välbeställda kommer i stället att söka sig till helt privata lösningar och sedan ställa sig frågan varför de skall betala två gånger. De mindre välbeställda får då hålla till godo med en alltmer förslummad offentlig service vars resurser i förhållande till behoven hela tiden minskar.

Vi vände oss också mot dem, bland andra Anders Isaksson och **Bo** Södersten, som i sin iver att skära ned den offentliga sektorn främst angriper den verksamhet som underlättat jämställdheten mellan könen. Låt oss påminna om att de länder, till exempel Holland, Belgien, Tyskland och Italien, som saknar offentligt stödd barnomsorg, föräldraförsäkring, etcetera, och där äldreomsorgen är dåligt utbyggd, har en kvinnlig förvärvsfrekvens på nedemot hälften av den svenska. Tror Isaksson och Södersten att den ekonomiska krisen bäst löses om det blir färre som arbetar i landet? Wigforss berömda ord från 1930-talet är väl inte okända för dem: "Har vi råd att arbeta?"

När professorn i nationalekonomi **Bo** Södersten delar upp den svenska befolkningen i närande (de som har sin försörjning från det privata näringslivet) och tärande (de som har sin försörjning från den offentliga sektorn) undrar man om nationalekonomin som vetenskap egentligen gjort några framsteg sedan 1700-talet. Söderstens analys är precis kalkerad från de gamla fysiokraterna som då hävdade att enbart jordbruksarbetet tillförde samhället något av värde - övriga yrkesgrupper var i princip enbart tärande.

Att inte Söderstens kolleger protesterar mot detta hans till vetenskap förklädda skojeri förstummar oss. Från vilken kassa någonting betalas saknar ju logiskt sett ett samband med dess bidrag till BNP. Är ekonomkåren så hierarkiserad eller är den kollegiala andan så sträng att ingen kritik av dess överstepräster kan utsägas offentligt?

Är det rent av denna avsaknad av en kritisk diskussion inom ekonomkåren som gjorde att ingen varnade för budgetunderskottet på 1970-talet eller för finanskrisen på 1990-talet?

Enda undantaget i debatten är Hans Larsson (DN Debatt 9/2) som alldeles riktigt påpekat att man inte bör räkna den offentliga sektorns utgift som en andel av BNP av det enkla skälet att dessa storheter saknar ett logiskt samband med varandra. Till skillnad från vad Hans Larsson skriver har vi dock, i vår förra artikel, inte gjort oss skyldiga till detta - vi nämner över huvud taget inte BNP.

Anders Isaksson har med rätta pekat på missförhållanden i den offentliga sektorn, till exempel i form av överutnyttjande inom socialförsäkringssektorn. Men även om man träffar rätt i sin kritik

behöver ens förslag på åtgärder inte vara särskilt kloka. Vi delar inte alls Isakssons ide att sådant som barnomsorg, sjukvård och äldreomsorg inte längre skall anses vara en offentlig angelägenhet utan helt bekostas av medborgarna själva (DN Debatt 14/1).

Våra skäl är följande: För det första anser vi att åtgärder som gör det möjligt för män och kvinnor som har barn tillsammans att leva ett något så när jämställt liv, till exempel en offentligt stödd barn- och äldreomsorg, är en offentlig angelägenhet. För det andra; enligt Isakssons förslag skulle de flesta medborgare betala så låga skatter att de själva kan ha råd med eller teckna privata försäkringar för sjukvård, betala helt för barnomsorgen, etcetera. Vad han, liksom de flesta ekonomer, glömmer är att det alltid kommer att finnas en kategori medborgare som inte har råd med eller haft möjlighet att teckna försäkring, till exempel för sin sjukvård.

Om inte dessa skall lämnas helt i sticket (och det sker inte i något västland) måste man införa ett mycket kostsamt och byråkratiskt behovsprövningssystem. Massvis av tjänstemän måste till, dels för att skilja de behövande från de icke-behövande, dels för att avgöra hur mycket de behövande verkligen behöver. Detta är dyrt, ineffektivt, leder till byråkratiskt maktmissbruk och framför allt till att en stor del av medborgarna stigmatiseras och skiljs ut som mindervärdiga individer.

Därmed skapar man en stor asocial, utanförstående underklass. Spåren från länder som har dessa system förskräcker. I vår artikel hävdade vi att man kan spara stora belopp i den offentliga sektorn utan att kvaliteten sjunker genom att införa konkurrens i serviceproduktionen. Detta avfärdar Isaksson som "kraf på ytan", "populism" och "konsultvisdom". Spydigheterna till trots vet han uppenbart inte vad han talar om. För det första bygger denna ide just på analyser som kritiserat dem (däribland många konsulter) som menat att privatisering är lösningen på alla den offentliga sektorns problem. Vad vi refererar till är analyser som just trängt bakom de ideologiska dimridåerna om privat respektive offentligt och som sökt empiriskt fastställa vilka besparingar som kan förväntas då man inför konkurrens.

För det andra bygger inte denna ide på några teoretiska modellresonemang, utan just på den samlade analysen av 100-tals empiriska analyser där man kritiserat konsulttänkandets förenklade modeller och glädjekalkyler (se till exempel John Donahue "The Privatization Decision", Basic Books 1990, på svenska 1992, "Den svåra konsten att privatisera", SNS-förlag).

Man kan även finna många goda exempel från aktuell svensk praktik på att vad vi hävdar har ett mycket gott empirisk stöd. De mycket stora effektivitetsvinster som gjorts i sjukvården när man ändrat budgetsystemen från det att klinikerna fått betalt för hur många personer

de har anställda till vad de faktiskt åstadkommer eller då man ändrat taxesystemen på daghem är två exempel. Att hävda att offentlig serviceproduktion inte skulle gå att rationalisera är helt gripet ur luften.

Låt oss avsluta med en historisk reflektion. Svensk industris storhetstid från 1940-talet kom sig bland annat av att man kom fram till en unik kompromiss i slutet av 1930-talet. Å ena sidan skulle fackföreningsrörelsen inte blockera företagsledningarnas rationalisering av produktionen (att leda och fördela arbetet). Å andra sidan åtog sig arbetsgivarna att respektera föreningsrätten och att medverka till att de som blev bortrationaliserade gavs stöd i form av arbetsmarknadspolitiska åtgärder för att kunna komma tillbaka i produktionen. Från att ha blockerat varandra i decennier lyckades man med denna formel skapa en enastående produktivitetstillväxt i svensk ekonomi.

Vad vi hävdar är behovet av en liknande historisk kompromiss i dag för den offentliga servicesektorn. Å ena sidan måste de offentliganställda och deras fackliga företrädare acceptera kraven på rationalisering och att utsättas för konkurrens. Å andra sidan bör hotet från högerkrafterna mot den generella välfärdspolitiken upphöra. En sådan kompromiss är, hävdar vi, både politiskt möjlig och sakligt motiverad.